

שיחות הרב צבי יהודה זצ"ל לפרשת השבוע סידרה ב'

בי תבוא

1 "ויהי" — לשון שמחה¹¹

"ויהי" חז"ל אומרים: "ויהי" — לשון צער, "ויהי" — לשון שמחה¹². בהמשך דברי חז"ל מופיעים פירוטי דברים¹³, אבל זאת הנקודה היסודית. זאת אחת הסגולות המיוחדות של השפה שלנו. יש הרבה סגולות ללשון הקודש. אחת מהן היא סידור מיוחד בקשר לאות אחת: וא"ו. יש וא"ו החיבור, ויש — לא פחות מזה — וא"ו המהפך. הוא עושה מהפכות. ממש מהפכות. מהפכות נוראות. מהפך מעבר לעתיד ומעתיד לעבר. "ויהי": "יהי" זה עתיד, "ויהי" זה עבר. "ויהי": "יהי" זה עבר, "ויהי" זה עתיד. דברים מיוחדים בלשון שלנו. אנחנו מיוחדים, וגם הלשון שלנו מיוחדת. לוא"ו יש תכונה פילולוגית של היפוך.

10 "ויהי" — לשון צער. מה היא המהפכה? התהפכות מעתיד לעבר. כל אחד מבין שבסדר החיים של האדם, העתיד הוא משמח, הוא נחמד. כולם מקיים לעתיד. לעומת זאת, העבר לא נעים. בעבר יש צער. חבל, "חבל על אלה דאבדין"¹⁴. התכניות והשאיפות של הזמן בו היינו צעירים, עברו. יש פתגם: "העבר — אין, העתיד — עדיין, וההווה — כהרף עין"¹⁵. כך הוא חשבון חיי האדם. יש מצב נפשי כזה שאדם מצטער. חבל על העבר, איננו כבר, עבר. וכשמופיע בלשון הקודש מהפכה כזו מעתיד לעבר, — "ויהי", זה לשון צער. לעומת זאת, יש מהפכה מעבר לעתיד, מעמקי תחתיות למרומי מרומים. העתיד ממלא תקוה ומרומם את האדם¹⁶. סגולת לשון הקודש — שמהפכת את הרע המצער לעתיד המשמח. "ויהי" — לשון שמחה. "והפכתי אבלם לששון"¹⁷.

2 הפיכת זדונות לזכויות

דן אגב: יש מעמד רוחני יוצא מן הכלל, גדול אדיר ונשגב: תשובה מאהבה. בדברי חז"ל למדנו שתשובה מאהבה עושה מהפכה כזאת שמהפכת עוונות לזכויות¹⁸. כח מיוחד. "מלאך רע בעל כרחו יענה אמן"¹⁹. ממש, מויד נעשה זכות! זה לא פשוט כל-כך. רק בכח האדיר של תשובה מאהבה. מתוך הכרה גדולה, חכמה גדולה, אמונה גדולה, מתגלה מצב כזה²⁰.

3 יבוש עוון ישראל

מצטרף לזה הפסוק בירמיה "בימים ההם ובעת ההיא, נאם ד', יבקש את עון ישראל, ואיננו, ואת חטאת יהודה ולא תמצאינה, כי אסלח לאשר אשאר"²¹. חטאת, שגגה, זו טעות. סולחים. נדר טעות אינו נדר²². אבל עוון אינו מתוך 10 טעות, אלא מתוך ידיעה, מתוך הכרה. עוון זה מויד. ובכל זאת "בקש את עון ישראל! למה מחפשים עוונות?

אלא, יהיה אז מצב של גאולה שלמה, של אור קדושה וגבורה אמיתית, התרוממות כזו — "אור חדש על ציון"²³ — חיוניות ישראל האמיתית, עד התעלות לתשובה מאהבה²⁴, והיא עושה מהפכה גדולה. איזו מהפכה? הזדונות יהפכו לזכויות. ולכן יבוש. למה מחפשים עבירות? כי במצב של התרוממות לגיל ולעילא, הזדונות נהפכים לזכויות. לכן ירצו למצוא עוד זדונות, ירצו למצוא את עוון ישראל, לגלות את המהפכה הזו²⁵.

3 "הימים הראשונים יפלו"

יש סיפור על אישיות ידועה, רופא שנעשה בעל תשובה, ונחשב בין הצדיקים הגדולים. ברגעי חייו האחרונים, התאספו כמה מכרים מסביבו. ראוהו שמצטער. אחד מהם אמר לו: נו, בודאי עכשיו הוא חושב על מצבו לפני שעשה תשובה, ומצטער על הזכרונות של מה שהיה. והוא השתמש במליצה לנחמו. וכך אמר לו: אה, הימים הראשונים יפלו, הימים הראשונים בטלים. (נויר שנטמא בעל כרחו "סותר את כל הנוצרות"²⁶ ומתחילה מחדש. זה מתבטא בלשון תורה "הימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו"²⁷). התאווש הרופא ואמר: מה? יפלו?! חס ושלום! ברוך השם, זכותי לתשובה מאהבה. כל מה שהיה, הוא עכשיו מלא זכויות, כוחות רוחניים מחודשים!²⁸

10 "כי תבוא אל הארץ" — שמחה¹¹

מתוך מהפכה גדולה זו אנו נפגשים במלה הראשונה של פרשתנו: "ויהי". ועל זה דברים ברורים של הגאון הקדוש בעל "אור החיים", רבי חיים בן עטר: אין "ויהי" אלא לשון שמחה, ואין שמחה אלא כי תבוא אל הארץ²⁹. כשבאים אל

הארץ, זו שמחה. לעומת זאת, בחוץ לארץ, "ונתן ד' לך שם לב רגז"³⁰, שם, בחוץ לארץ, אבל כאן בארץ — שמחה³¹.

4 ירושלים — מושב כל הארץ¹¹

יש מדרגות בארץ. מרכז הארץ היא ירושלים³². לכן ירושלים ענינה שמחה ונחת רוח ונקראת "מושב לכל הארץ"³³. זהו טבעה של ירושלים שהיא מושב³⁴. אין שמחה אלא כי תבוא אל הארץ, אל הארץ בכלל, ובמיוחד, לירושלים. שמחה בעליה לתורה, תורה מירושלים. אירא דירושלים. אשירנו. והגויים מקנאים בנו³⁵.

ישנה אצל חז"ל מסורת שמחוץ לירושלים היה אוהל שהיה משמש לברר חשבונות³⁶. האוהל היה מחוץ לירושלים, מכיון שלפעמים יש צער בבירור חשבונות³⁷. אם כך, אז לא בירושלים. להצטער — מחוץ לירושלים. כאן לא מקום של צער. כאן מושב, שמחה, נחת רוח, "עבדו את ד' בשמחה"³⁸. הארץ בכלל, ארץ חיינו, ענינה שמחה³⁹, ומתוך-כך שיא הארץ, מרכזיותה, עיקרה, ירושלים. לכן פרשתנו מתחילה במלה זו: "ויהי".

5 העם והארץ¹

"משנה תורה" הוא סיום, חתימה כללית. הכל חוזר, כל הבנין, כל הבנין כולו של רוממות קדושת האומה הזו, עם ד', כל סדר מציאות החיים של העם הזה, של היצירה הזו. "כי בחר ד' בציון"⁴⁰, "בחר בנו מכל העמים"⁴¹, "כי יעקב בחר לו יה"⁴¹.

בחירה אלוהית זו יצירה⁴² בחירה ויצירה של החלק האנושי הזה, של החלק הניאוגרפי הזה. בחירה ויצירה באדם ובעולם. לא אנו בחרנו בארץ הזאת, ובנויר-לעולם בחר. "הכל ממנו [=מד'] ולא ממנו [=מאתנו]"⁴³. הוא בחר ויצר את הארץ הזאת ואת העם הזה. האחיזה והקישור של כלל-ישראל בארץ-ישראל, מתחילים מן השמים⁴⁴. הארץ המיוחדת הזו היא שמימית. והעם הזה — "עם זו יצרת לי"⁴⁵ — שמימי. ומן השמים זה נמשך לארץ.

כמובן "קדשים תהיו כי קדוש אני"⁴⁶. מתוך הקדושה שלי מתגלה הקדושה שלכם⁴⁷. היסוד הוא תורה מן השמים, ומן השמים נמשכת הקדושה לארץ. נמשך הסידור האלוהי והחלוקה האלוהית של הנחלות — אלינו. מתוך התורה הזאת, מופיעה חלוקת הארץ לכל השבטים, ולכל פרטי האנשים מישראל, הנשמות מישראל.

6 ביכורים ומעשרות¹

ומתוך הסידור האלוהי של היצירה הזאת והבחירה הזאת, נמשכים סדרי חיינו בארץ. מתוך-כך ברכת החקלאות, ומתוך-כך סדרי המצוות בארץ. בכיורים מתגלה חיוניות כח הצמיחה⁴⁸, כח הנטיעה. ביכורים, הם גילוי הארץ אליך. הכח השמימי שמתגלה בארץ, שאינו מצידך. "ממנו ולא ממנו"⁴⁹.

"כי תבוא אל הארץ"¹⁰, מתוך הדבקות וההתקשרות אל המציאות הזאת, הארץ נותנת לך ומתברכת לך. קיים חילוק בין ביכורים למעשר. קודם, ביכורים, מה שמופיע לך מהארץ. עובדה. בזה מתגלה אליך הארץ באלוהיותה. ואחר-כך, מעשר, מתוך יחס ישראל לארצו, מתוך פרטי מעשיך, מתוך הפעילות החקלאית שלך. ולכן "השקפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל"⁴⁹. 10 אלו שתי מצוות שמגלות את הקישור היסודי של נשמת ישראל והארץ, של סידור עם ד' בנחלתו.

עם סגולה

פה, בארץ, מופיע הסידור הבריא והשלם של עם ד', עם סגולה. סגולה, עם סגולה, זה שייך לפרשתנו: "את ד' האמרת היום להיות לך לאלהים"⁵⁰ "וד' האמירך היום להיות לו לעם סגלה"⁵¹. ואחר-כך: "ולהיתך עם קדש לד' אלהיך"⁵².

עם קדוש. עם סגולה⁵³. "לתתך עליון"⁵⁴, אתה נוצרת ככה. אשר האמירך להיות לעם סגולה. סגולה, המלה הזו האחת היא היסוד הפנימי. "ידע לכם", אומר יחזקאל⁵⁵. תדעו את זאת.

וא"ו המהפך ותשובה מאהבה

"... יש ענין מיוחד באות וא"ו בעברית, בלשון הקודש, מיוחד וספציפי לנשמת האומה, נשמת הצבור וסדר החיים שלנו... אנו עם מיוחד... ויש לנו לשון מיוחדת שלנו, לשון הקודש, לשון ישראל, עברית, ספציפית ומיוחדת לנו. קיימות בה סגולות מיוחדות, שאינן קיימות בכל הלשונות. יש נפלאות מיוחדות בסוג האדם שלנו ובלשון שלנו. אחד הדברים האלה היא האות וא"ו.

יש מושג הנקרא וא"ו המהפך: אות אחת, קו אחד, ואותה אות פשוטה עושה נפלאות: חיבור דברים. אצל גויים קיימות מילות חיבור, כגון באנגלית: AND. אצלנו: אות אחת. גם זה דבר מיוחד. אך יש דבר עוד יותר מיוחד, פלא פלאים: וא"ו המהפך. בכל סדר דיבור של בני אדם, קיים באופן טבעי ונורמלי, חילוק בין זכר לנקבה. ואכן יש חילוקים כאלה בשפות השונות. אך יש עוד דבר הכרחי בכל שפה: חילוקים בין הזמנים: עבר, הווה, עתיד. זו הבחנה שבמציאות, היום הוא היום, לא אתמול ולא מחר. אתמול שהוא היום, אינו מציאות. 'העבר - אין, העתיד - עדיין, וההווה - כהרף עין'. זו עובדה, מציאות שאי אפשר להתחמק ממנה. מה שהיה, כבר עבר. ומה שיש עכשיו ברגע זה, הוא כהרף עין. העתיד, עוד לא קיים, אלא יהיה מחר. אלה חילוקים פשוטים ועובדתיים שאין להכחיש. מתוך כך נבקעים אופני הדיבור. יש דיבור על העבר, על ההווה, ועל מה שיהיה. האות הפשוטה הזאת, הוא"ו המהפך, עושה 'מהפכות'. הוא"ו הנוספת על 'יהי', - עבר שהיה מקודם ועכשיו לא קיים, - עושה ממנו עתיד. 'יהיה ד' למלך על כל הארץ'. 'יהיה אם שמע תשמעו'.

המהפכה נוראה! אין כח כזה ותופעה כזו בשום לשון בעולם. וכן הוא מעתיד לעבר. 'יהי' הוא עתיד, 'יהי' הוא עבר. משונה! זהו הכתב המיוחד של לשון ישראל, לשון הקודש, עברית. ביד חזקה ובורזע נטויה רבונר-של-עולם סידר סדרי הזמנים במציאות האנושית. והנה יש כח בשפתו של האדם המדבר היהודי-העברי להביא מהפכות. אין דוגמא לזה. יש לנו כח אלוהי לעשות מהפכות. הכח-הקודש-הסגולתי-הנפשי-הנשמתי המאוד מיוחד הזה, מתגלה בשפה שלנו.

את כח המהפכה הגדול-הקיצוני אנו מוצאים בתשובה. תהליך התשובה מורכב מ: עזיבת החטא, חרטה, וקבלה להבא. התחדשות. הכל נמשך מהתשובה שבלב, ויש בה מדרגות רבות. התשובה במובן האמיתי הברור, היא תשובה מאהבה. תשובה היא מהפכה, התחדשות מוסרית, רצונית. אדם זוכה להיהפך, זוכה להתחדש. הוא נעשה אדם חדש, במובן גדלות הטהרה והקדושה בישראל. המדרגה היסודית היא תשובה מיראה. גם בה יש מדרגות, והיא כוללת אף את יראת העונש. כמובן, אין זה אידיאלי ואין זה שלם. המדרגה האידיאלית היא ביורר-חשבון וביורר-הכרה של ה'לא-טוב' שהיה קודם, והשאיפה לתיקון.

ואז אדם משתנה ומהפך עצמו לטוב, מתוך הכרה שכך צריך להיות מצד עצמו, מתוך הכרה בערך הלא-טוב שהיה קודם, מתוך שאיפה וגעגועים. בתשובה מיראה, האדם פשוט מפחד, מפחד מגיהנום, מפחד מבית-דין. יש בעולם-הזה מצבים שבגללם אדם מפחד לחטוא, מפני שהוא מפחד מעונש. אין כאן מהפכה פנימית, אך בכל זאת זו תשובה. אין זה כל-כך אידיאלי, זה בעל כרחו, אך בכל זאת עובדה היא שעכשיו האדם כבר אינו פושע. מתוך פחד הוא מפסיק לחטוא. אמנם הגורם אינו בא מעומק המחשבה והטהרה האידיאלית, אך למעשה יש תיקון, ויש הכרה בטעות. גם כזה יש כמה מיני מדרגות. כאשר מתוך חשבון מופיעים התיקון ועזיבת החטא, יופי ושכלול הסדרים - יש כאן מדרגה של בעל תשובה. ותשובה זו המביאה מעבר מרשעות לצדקות, גוררת גם-כן סליחה וכפרה. תשובה מיראה היא תשובה. אפילו אם הרע נעשה במויד, מתוך התשובה הודונית מתהפכים לשגגות. התשובה מבררת שבאמת החטא היה בשוגג. זאת התשובה התחתונה, הלא אידיאלית.

התשובה האידיאלית האמיתית, השלמה, הגדולה, היא תשובה מאהבה, תשובה מאמונה, מצמאון, מהכרה גדולה. ההכרה וההרגשה הפנימית גורמות למהפכה בנפש. חז"ל אומרים: זדונות נהפכים לזכויות. זכות עליונה היא למי שזוכה לזה. רוממות התשובה בישראל היא תשובה מאהבה. הזדונות לא נהפכים לשגגות אלא לזכויות. חידה! כל מזיד הופך לזכות!

יש פסוק בירמיה: 'בימים ההם ובעת ההיא, נאם ד', יבקש את עון ישראל ואיננו'. למה שיקבשו את העונות? וכי תפקיד מענין הוא זה? אלא, בעת ההיא באחרית הימים, במצב של גדלות עצומה מאוד כשכל ישראל יגיעו למדרגה של תשובה מאהבה, יבקשו זדונות ולא ימצאו, כיון שהכל יהפך לזכות. גדר התשובה העילאית השלמה השייכת לגדלות ישראל הוא שזדון נהפך לזכות. זה מתקשר לסגולה המיוחדת של הוא"ו המהפך בשפת הקודש...

מתוך שיחת רבינו, מס' 35, לימוד תורה, אורות התורה, פרק ו, סע' 1-3.

בסוף פרשתנו בולטות התוכחות, כמו ב"בחוקות", אשר בסוף "שמות-ויקרא". ודווקא כאן מתברר בכל תוקף ענין עבודת ד'. אנו מוצאים בפרשה שלנו, את שני הדברים היסודיים, העליונים ביותר. הדבר הראשון, המקור: עם סגולה, והדבר השני: סדר העבודה, "דע את אלהי אביך ועבדהו". דעת ד', אמונה בד', ומתוך כך התפרטות לעבודת ד', בכל הצדדים של בנין החיים. עבודה מתוך אמונה. אמונה זה יחס. עבודה מתוך יחס, מתוך הכרה, מתוך הבנה, מתוך אמונה, מתוך אהבה.

ישנן כל מיני עבודות ויש מדרגות בעבודה. השיא: עבודת ד' באהבה מכל הנפש כולה, באהבה מכל האדם כולו. עבודת ד' בשמחה ובטוב לבב. עילאיות של התדבקות. השמחה של כל התורה כולה. הפנינה הזאת מופיעה דווקא תחת ערמות של קללות, כדברי חז"ל בפרק המפקיד שדברים יקרים אין להם שמירה אלא בקרקע.

מתוך המציאות של עם סגולה, מתוך הסגוליות, והשייכות הפנימית הזאת לתורה, נמשכת העילאיות והעליוניות בעבודת ד'.

הברית

לקראת סיום הפרשה מופיעים דברי הברית, המסתיימים בקביעה האלוהית של מציאות העם הזה, בשייכות שלו לארץ הזאת. 'אלה דברי הברית... מלבד הברית אשר כרת אתם בחבר' 64. "משנה תורה" הוא חזרה 65, שינון, חזרה על כל הענין כולו, על כל הענין של ישראל אורייתא וקודשא-בריך-הוא"ו, וכל זה באופן יסודי-תמציתי-כללי.

ומה היא הברית? כדברי חז"ל על ברכת המזון, מובא שהברית זה תורה 67. אומר משה רבינו: "על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית" 68.

תורה שבעל-פה

עיקר התורה זו תורה שבעל-פה. "על-פי הדברים" 70 כתב קיימת אפשרות לזיופים. בעל-פה - לא מזויפים 71. אומרים חז"ל, "וחיי עולם נטע בתוכנו", זו תורה שבעל-פה 72. התורה חיה בקרבנו, בתוך כלל-ישראל, בישיבות, ברבנות, בבתי-דין. כאן אין מקום לגויים, למדענים גויים, ולריקנים שבנו שנמשכים אחריהם 73. "תורת ד' תמימה" 74. כשהיא תמימה, היא משיבת נפש 75. ותורה שבעל-פה נמשכת מתוך תורה שבכתב 76.

נצח ישראל

אורייתא וישראל, זה ענין אחד, דבר אחדותי חיוני, שמתגלה ביציאת מצרים, מתן תורה והשראת השכינה בישראל. בגמרא שבת נפגשים עם השלישיה היסודית. תורה משולשת לעם משולש 77. העובדה המשולשת הזאת מתחילה ביציאת מצרים, נמשכת במעמד הר סיני ומתן תורה, ומשתכללת על-ידי השראת השכינה בישראל 78. "בא-בשלה": זוג של יציאת מצרים. "תרו-משפטים": זוג של מתן תורה, "תרו" - הכללים, "משפטים" - הפרטים. אחרי "משפטים" - "תרומה", הכנה למקדש, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" 79. יש ביטוי בגמרא "מקדש איקרי משכן, ומשכן איקרי מקדש" 80. זה אותו דבר. ומה ענינו? אחיה "בית קדושה", כלשון רש"י שם 79. אחיה בממשיות. התאחוות אמיתית של השמימיות בארציות. "והארץ נתן לבני אדם" 81.

שלישיה שלמה אלוהית. ועם זה, יש מקום להבחין במדרגות. שני הדברים הראשונים, יציאת מצרים ומתן תורה, הם דברים שהיו ונגמרו. "ובני ישראל יצאים ביד רמה" 82, כלילה הוא, בשעות ההן; מעשה היסטורי שהיה. וכן מעמד הר סיני "בחדש השלישי... באו... וכו" 83. מעשה מסוים, ד' נראה ונשמע בשעות אלו ובימים אלה, ונגמר. שני דברים אלה, הינם בעלי ערך נצחי לכל ישראל ולכל האדם 84, אבל הם אקטים [=אירועים] היסטוריים מיוחדים שהיו במסגרת שעות מסוימות ונסתיימו.

לעומת זאת, הדבר השלישי - "ושכנתי בתוכם" 79, לא נפסק לעולם. מאז ולעולמי עולמים. "כימי השמים על הארץ" 85. קיים תמיד. שכינה זה כלל-ישראל 86. שכינה בתוכנו. קודשא-בריך-הוא ושכינתיה. שכינה זה אנחנו, זה כלל-ישראל. נצח ישראל 87. חיוניותו. תורה ישראל ושכינה - הכל אחד. שכינה היא מציאותנו הבלתי פוסקת, החיה ומחיה אותנו.

לימי התשובה

יש מושג של תשובה של רמה 119 - לא נרמה לא את עצמנו, לא את כנסת-ישראל ולא את רבונר-של-עולם. הליכתנו לסליחות, לכאורה זו חוצפה. פתאום אנו "מחונתנים" עם רבונר-של-עולם ואומרים לו: "סלה לנו". זה צריך לבוא מתוך הכשר במובן אמיתי. צריכים לזכור את הדברים האלמנטריים, ולעשות קצת חשבון נפש בענין קיום התורה ולימודה בעינינו. כמובן יש לשים לב לאמירת הברכות שלא תהיה מתוך שטחיות 120 - מה שגורם לחילול השם ואפיקורסות בישראל, זלזול בתורה על-ידי אנשים רחוקי תורה התופסים אותה באופן שטחי. יש להרבות תשובה של אמת.